

РОЗДІЛ II. ОСВІТА В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

УДК 37.014 (477.53) «1914-1921»

Булава Леонід Миколайович

*к.геогр.н.
доцент кафедри
географії та методики її навчання
Полтавського національного
педагогічного університету імені
В.Г. Короленка
(Полтава)*

Мащенко Ольга Миколаївна

*к.п.н., доцент кафедри
географії та методики її навчання
Полтавського національного
педагогічного університету імені
В.Г. Короленка
(Полтава)*

ВИКЛАДАЧІ ІСТОРІЇ Й ГЕОГРАФІЇ ПОЛТАВСЬКОГО УЧИТЕЛЬСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТІВ ТА ІСТОРИКО- ФІЛОЛОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ (1914 – 1921 РОКИ)

Схарактеризовані особливості історичної та географічної освіти при підготовці вчителів у Полтавському учительському інституті (09.1914 – 11.1919) Педагогічному інституті (12.1919 – 04.1921), а також на історико-філологічному факультет, який планувався як підрозділ Полтавського університету (10.1918 – 04.1921). Укладені наукові біографії провідних викладачів історії та географії.

Ключові слова: *Полтавський учительський інститут, Полтавський педагогічний інститут, Полтавський університет; історична освіта; Історико-філологічний факультет; полтавське товариство «Просвіта»; Тарасов Василь Никифорович; Лисогорський Федір Васильович; Булдовський Олександр Теофілович; Дучинський Антонін Філаретович.*

Полтавський учительський інститут створений за розпорядженням міністра освіти Російської імперії з 1.07.1914. Безпосередньо

освітній процес розпочався 12.09.1914 р. за старим стилем (25.09 – за новим стилем). У перший клас інституту було прийнято 26 вихованців (19 із них – вчителі нижчих початкових шкіл, що працювали понад два роки). При інституті 28.11.1915 р. відкрите міське зразкове училище, де вихованці з II-го класу проходили педагогічну практику.

Статус учительських інститутів був зумовлений тогочасними потребами в підготовці вчителів для вищих початкових шкіл (давали неповну загальну середню освіту). За рівнем загальної підготовки учительські інститути відносили до категорії закладів, що надають освіту дещо нижчу за середню (випускники не мали права на вступ до університетів, оскільки не вивчали давні й «нові» іноземні мови, а замість них – педагогіку, психологію і методики навчання), а за спеціалізацією – до закладів професійної освіти[1, с 9-10].

Директором інституту призначений Олександр Костянтинович Волнін (1872-1942) – випускник історичного відділення Московської духовної академії (1897).

Штат учителів інституту (6 осіб) під час керівництва ним О.К. Волніна був постійним. Вони до цього, переважно, працювали в учительських семінаріях. Серед них Василь Никифорович Тарасов – перший учитель історії та географії.

Тарасов Василь Никифорович народився 20.03.1886 р. у с. Нова Слобода, нині Большеболдінського району Нижньогородської області у родині дрібного торговця; єдиний із 7 дітей отримав не початкову освіту[4; 1, с. 139-140]. Закінчив Нижньогородську духовну семінарію (1906) та історичне відділення історико-філологічного факультету Казанського університету з дипломом 1-го ступеня (1910). У тому ж році витримав додатковий екзамен на звання учителя історії середніх навчальних закладів. Уже студентом почав давати приватні уроки. У 1910 - 1912 рр. працював викладачем історії та географії Кукарської учительської семінарії у В'ятській губернії (зараз – м. Советськ Кіровської обл.). У 1912 - 1914 рр. – лектор із методики навчання історії та географії новоствореного Єкатеринбурзького учительського інституту.

Із 07.1914 р. переведений штатним викладачем Полтавського учительського інституту, і працював у ньому до 25.09.1917 р. Викладав курси загальної та російської історії з методикою їх навчання; загальної та російської географії з методикою їх навчання. Відповідно до програмних вимог, курс географії в інституті мав країнознавчий і політекономічний зміст.

Директор інституту пише про нього: «видний <...> і освічений викладач своїх предметів, особливо історії, і тому користується любов'ю

учнів та популярністю серед них; на службі старанний працівник, <...> товариський і послужливий».

В.Н. Тарасов залишив спогади про навчання в інституті А.С. Макаренка [9], а той, у свою чергу, відзначає хороші знання з історії і географії.

Одночасно В.Н. Тарасов призначений головою педагогічної ради полтавської жіночої гімназії Н.О. Старицькій (зараз на її місці школа № 6), викладав там педагогіку, історію та методику її навчання у 8-му педагогічному класі; був викладачем педагогіки такого ж класу в приватній гімназії О.П. Вахніної.

Намагався займатися і політичною діяльністю: у липні 1917 р. висувався делегатом до полтавської міської думи від партії народної свободи (кадетів), яка була популярною серед ліберальної проросійської інтелігенції, що допускала культурну автономію українців, але була проти політичної автономії для України.

Після рішення про українізацію Полтавського учительського інституту займався пошуками роботи в російському закладі освіти. У цьому йому допоміг родич Н.О. Старицької – заступник міністра народної освіти Росії і один із лідерів партії народної свободи В.І. Вернадський. Наказом міністерства В.Н. Тарасов переведений на посаду викладача історії, географії та політекономії словесно-історичного відділення Тверського учительського інституту, відкритого 2.11.1917 р. (який пізніше став Калінінським педагогічним інститутом; а зараз – Тверський державний університет). Після цього призначення виконував обов'язки товариша голови президії педагогічної ради учительського інституту (фактично, заступника керівника), а після його перетворення у 1918 р. на педагогічний інститут був членом правління закладу. Зокрема, займався організацією бібліотеки інституту; був першим завідувачем його навчальної, а пізніше - господарської частини, займався підбором кадрів, залученням викладачів-сумісників із Москви тощо.

У 1918 - 1926 рр. читав лекції з історії стародавнього Сходу, Греції та Риму (на семінарських заняттях формував навички роботи з документами). Проводив заняття з методики навчання історії та керував першими педагогічними практиками студентів. Певний час вів і практичні заняття з історії культури. У 1925 - 1926 н.р. викладав економічну географію. З 1926 р., коли соціально-історичне відділення педінституту було закрито, викладав спочатку історію, а потім – географію на підготовчому відділенні, вечірньому факультеті, робітфаці при педінституті, у медичному технікумі й на курсах медсестер і акушерок тощо.

Тільки у 1934 р. в Калінінському педінституті була відновлена підготовка вчителів історії. Із 09.1935 р. В.Н. Тарасов призначений

на посаду асистента кафедри історії (вів заняття зі стародавньої історії); з 04.1936 р. завідував історичним кабінетом; із 1937 р. – старший викладач, а з 09.1938 р. – в.о. доцента кафедри загальної історії; із 12.1940 р. – доцент кафедри історії стародавнього світу і середніх віків (затверджений у званні доцента Постановою Вищої Атестаційної комісії Наркомату освіти СРСР з 28.03.1940 р.).

Уміло керував педагогічними практиками студентів, читав лекції з методики навчання історії на курсах підвищення кваліфікації вчителів. Виконував дослідження з методики навчання історії стародавнього світу. Ним укладений для вчителів «Довідник із історичної географії стародавнього світу для неповної середньої школи» (1936) – з використання наочних посібників і художньої літератури на кожний урок; «Історико-географічний довідник зі стародавньої історії» (1940); стаття «Використання карти на уроках стародавньої історії» (1941). Отже, він продовжував інтегративний підхід до формування історичних і географічних знань, започаткований під час роботи у Полтаві.

Із 10.1941 р. – в евакуації у м. Уржум; із 01.1942 працює доцентом кафедри історії Московського обласного педагогічного інституту, евакуйованого у м. Малмиж Кіровської обл. (методика навчання історії і підпрактика). Із 09.1943 повернувся в Калінін, де продовжив викладання на кафедрі загальної історії; був заступником декана із заочного навчання. Нагороджений медаллю за доблесний труд в роки війни (1946), знаком «Відмінник народної освіти РСФСР» (1947).

В.Н.Тарасов не став видатним ученим, але належав до категорії порядних викладачів, щиро відданих професії, про яких у пам'яті колег залишаються теплі спогади. У вересні 1951 р. вийшов на пенсію. Помер 10.10.1957 р. у м. Калініні.

У червні 1917 р. Тимчасовий уряд Росії дещо підвищив статус випускників учительських інститутів до не дуже певного рівня «вище середньої освіти». Була також введена міжпредметна спеціалізація (з поділом на три відділи, у т.ч. словесно-історичний); дозволено приймати на навчання жінок.

Після переводу В.Н. Тарасова із Полтави, з 09.09.1917 р. Лисогорський Федір Васильович (1876-?), виконував обов'язки й учителя історії, політичної економії та загального мовознавства [1, с. 140-141]. Він закінчив Тамбовську духовну семінарію й історичне відділення Санкт-Петербурзької духовної академії (в 1900 р. удостоєний ступеня кандидата богослов'я з правом здобуття ступеня магістра без нового усного іспиту). Викладав латинь, історію і психологію в духовних семінаріях Вітебська, Іркутська і в гімназії м. Тамбов. Останнє місце роботи перед Полтавою – Іркутський учительський інститут

(1913-1914 рр.). Із 1914 – у Полтавському учительському інституті: викладач російської і церковнослов'янської мови з методикою; теорії словесності і російської словесності. Заступник директора і секретар педагогічної ради інституту. За словами директора інституту О.К. Волніна, «...бібліотека інституту мала всю необхідну літературу із предметів викладання завдяки старанням нашого бібліотекаря, любителя і знавця книги – викладача Ф.В. Лисогорського».

Після українізації учительського інституту і переведення О.К. Волніна в Новоніколаєвськ, із 09.09.1917 до кінця вересня виконував обов'язки директора. У перший же день виконанням обов'язків Ф.В. Лисогорським, А.С. Макаренко подав йому заяву для прийняття на роботу вчителем зразкового училища. Заява була схвалена попечителем учбового округу, але попрацювати на цій посаді Антон Семенович не встиг. Бо в кінці вересня до роботи приступив другий директор інституту, випускник історико-філологічного факультету Новоросійського університету філолог і методист Олекса Августинович Левитський (1872-1947) – досвідчений організатор, який підібрав україномовний патріотично налаштований фаховий викладацький склад [1, с. 10-11].

1.12.1917 р. Ф.В.Лисогорський отримав призначення на посаду учителя історії в Новоніколаєвському учительському інституті, куди відбув О.К. Волнін, але в січні 1918 р. надіслав телеграму про неможливість доїхати до місця призначення.

Нам точно невідомо, до якого часу він працював далі в інституті, але читаємо в спогадах Г.Г. Ващенко: «Із педагогів, що працювали в інституті раніш, залишилося небагато, але був між ними Лисогорський, запеклий україножер, який вміло приховував свої настрої. Швидше за все, Лисогорський працював учителем під час денікінської окупації Полтави (07-12.1919 р.), а далі його слід губиться».

Курс історії України в Учительському інституті з осені 1918 р. і в першій половині 1919 р. викладала Мірза-Авакянц Наталя Юстівна (1888-1940?). Її біографія детально викладена у праці І.М. Петренко [6].

А в Полтавському українському педагогічному інституті (ПДПІ), який почав функціонувати із кінця грудня 1919 р. внаслідок реорганізації Учительського інституту, історію України викладав історик-краєзнавець і архівіст Дучинський Антонін Філаретович [8]. Він народився 04.08.1880 р. у містечкові Судилків, нині село Шепетівського району Хмельницької області. Навчався у Варшавському і Московському університетах (закінчив останній у 1907 р.). Працював учителем історії у Проскурівському реальному училищі та жіночій гімназії (нині м. Хмельницький). У 1910 - 1920 рр. – учитель Полтавського реального училища. У 1917 р. – начальник відділення міліції в м. Полтаві, пізні-

ше - старший інспектор народної освіти, інструктор політосвіти при військовому комісаріаті, викладач історії революційного руху в народному університеті, садовому, індустріальному і вечірньому робітничому технікумах. Член Полтавського наукового при ВУАН товариства від 1919; брав участь в обстеженні історико-мистецьких зібрань у поміщицьких маєтках, зокрема організував перевезення до Історичного архіву Полтавщини з Яготина архіву князів Репніних. Організував історичний кабінет при підсекції Центрального пролетарського музею Полтавщини. До 1921 рр. викладав курс історії України. У 1921 - 1928 рр. – викладач педагогічних курсів, які з 1925 р. стали Полтавським педагогічним технікумом імені Драгоманова (в останні роки виконував обов'язки керівника). Після приєднання технікуму до Інституту народної освіти у вересні 1928 р. викладав історію. Раптово помер під час конференції в Москві 14.12.1928 р. Його похорон у Полтаві став багатолюдною траурною процесією.

Після від'їзду В.Н.Тарасова вакантною залишалася посада учителя географії. На цей раз у жовтні 1917 р. її посів викладач не з історичною, а з природничою освітою – Булдовський Олександр Теофілович [2]. Він народився 13.03.1887 р. у містечку Старі Санжари на Полтавщині в родині священника Теофіла Булдовського (майбутнього митрополита).

Навчався у Полтавській Духовній семінарії, з якої був включений за участь у студентських страйках у 1906 р. В 1907 р. вступив до Харківського університету на природничий відділ фізико-математичного факультету, який закінчив у 1912 р. Під час навчання в університеті спеціалізувався на вивченні зоології під керівництвом професорів Рейнгарда і Тарлева; у 1910 р. працював на Севастопольській біологічній станції Академії наук.

Із 1912 р. розпочав педагогічну діяльність як учитель природознавства Усть-Медведицького реального училища на Донщині (зараз – місто Серафимович Волгоградської обл.). У 1914 р. вийшли друком його перші статті в часописах.

Після лютневої революції 1917 р. повернувся в Полтаву, де разом із батьком брав активну участь у процесах українізації культурно-освітнього життя, працював учителем Єпархіального училища. 26.10.1917 р. був затверджений на посаді учителя географії та природознавства (зоології, ботаніки) з методиками їх навчання в Полтавському учительському інституті.

Після звільнення Полтави від денікінців у грудні 1919, був лектором із методик природознавства та географії в педагогічному інституті. Як голова науково-педагогічної ради, в січні – вересні 1920 р. виконував обов'язки керівника Полтавського педагогічного інституту.

5 жовтня 1920 р. О.Т.Булдовський, разом із В.О.Щепотьєвим, заарештований Губернською ЧК.Орієнтовно, в листопаді того ж року був відпущений. У кінці 1920 року був переведений на посаду професора зоології та методики природознавства.

На посаді професора Полтавського інституту народної освіти (ПІНО) був затверджений 1.03.1926 р. До 1930-го року О. Булдовський, крім зоології, викладав також зоогеографію і методику навчання природознавства та географії.У 1927-1929 роках був головою природознавчої методичної комісії в ПІНО (яка тоді виконувала роль кафедри); членом Державної науково-методичної комісії.

Працюючи в нашому виші набув авторитету, як провідний в Україні фахівець із методики навчання природознавства як у школі, так і в педагогічних зво.

У кінці 1920-х років учений керував в ІНО двома науковими гуртками: молодих дослідників природи і учителів-природничників.

У своїх працях, адресованих учителям і учням, професор О.Т.Булдовський пропагував дослідницький метод викладання природознавства, відстоював ідею вивчення природи та розміщення навчального матеріалу в шкільних програмах і підручниках у формі природних угруповань. Тому біологічну частину курсів природознавства й краєзнавства він пропонував будувати не на матеріалі з систематики, а на екологічному принципі, ідеях залежності функцій організму від навколишнього середовища. Він пропонував вивчати, перш за все, ландшафти й пристосування до них організмів.

Особливе місце вчений відводив дослідницьким екскурсіям та спостереженням при реалізації комплексних програм навчання.

Друга частина його досліджень у 1920-х роках зосереджувалася на розробці теоретичних питань методики природознавства в педагогічних вищих навчальних закладах. Професор Булдовський звертав увагу на практичну підготовку вчителя-природознавця, пропагував передові методичні ідеї серед вчителів-практиків.У 1930 р. виходить остання книга за редакцією О.Т.Булдовського як методиста.

У кінці 1920-х років в ІНО заарештовано ряд професорів за звинуваченнями в контрреволюційній націоналістичній діяльності. Один із них В.Щепотьєв, під час процесу СВУ навесні 1930-го року, що транслиювався на всю Україну по радіо, дав привселюдні покази проти О.Булдовського. Тут же проти нього, за заявами студентів ІІІ-го курсу агробіологічної секції, було висунуте звинувачення у «шкідництві». Звинувачення не підтвердилися, але у липні 1930 року вчений і методист змушений був подати заяву на звільнення.

Він їде на Далекий Схід Росії (Примор'я), де застосовує досвід гідробіологічних досліджень. Бере участь в експедиції на озеро Ханка, а з початку 1932 р. стає керівником гідробіологічної станції (відділу) Далекосхідного філіалу Академії наук СРСР (ДВ ФАН), щойно створеного за ініціативою й головуванням академіка В.Л. Комарова, працює за сумісництвом доцентом одного із вишів Владивостока. Він дуже активно вивчає прісноводну фауну Примор'я. Один із рідкісних видів двостулкових моллюсків, занесених до «Червоної книги» Росії – *Aneminabuldotsii*, – отримав його ім'я. 11.04.1934 р. виступає з доповіддю «Загальний нарис озера Ханка і його бентосу» в Зоологічному інституті АН СРСР, м. Москва. Займається проблемою охорони рідкісних видів тварин і створенням заповідних об'єктів.

Його талант як науковця-гідробіолога до середини 1930-х рр. досягає апогею.

Але кінець його життя у віці 51 року невдовзі настав у Владивостоці. Зі Справи №17013 «О контрреволюционной шпионско-вредительской организации, действовавшей в Дальневосточном филиале Академии наук» дізнаємося, що завідувач гідробіологічного відділу ДВ ФАН О.Т.Булдовський, в числі інших науковців закладу, заарештований 21.08.1937 р. Підставою для арешту, як часто було на той час, став донос-наклеп співробітників цього ж закладу, й одночасно – сексотів НКВС. Звинувачення теж було стандартним: «... є активним членом право-троцькістської диверсійно-терористичної шкідницької організації і проводив контрреволюційну роботу». Фактично ж, відбувалося «виконання плану», доведеного до Далекосхідного краю по кількості засуджених «ворожих елементів». Однак, «факт злочину» так і не вдалося довести, й суд над 12 заарештованими все не відбувався (що було не часто в той час). Для реагування на цей небувалий випадок до Владивостока прибув із Москви заступник наркома НКВС! Тому майже через рік після арешту, 7.05.1938 р. наукових співробітників ДВ ФАН, що залишалися на волі, під диктовку слідчих НКВС, змусили написати листа про «антирадянську діяльність заарештованих». Перша трактовка звинувачення + «заняття шпигунською діяльністю» були «затверджені» 20.08.1938 р., а вже наступного дня, 21.08.1938 р. відбулося закрите засідання Виїзної сесії Військової колегії Верховного суду СРСР (!). Після короткої «наради» було оголошено вирок: «[..., Булдовського О.Т., ...] — до вищої міри покарання — розстрілу з конфіскацією всього особисто їм належного майна. Вирок остаточний і підлягає терміновому виконанню».

О.Т. Булдовський реабілітований 25.04.1957 р. визначенням колегії Верховного суду СРСР, як і засуджені разом з ним («За недоведеніс-

тю вини вирок – відмінити. Справу через відсутність складу злочину припинити»).

Олександр Теофілович Булдовський жив на зламі епох, і його життя можна поділити на три періоди: учителя в царській Росії (1912-1917); видатного українського вченого в галузі методики навчання природничих дисциплін у школі й педагогічних вишах (1917-1931); відомого вченого в галузі гідробіології (1932-1937). Більшовицький терор перервав життя цієї яскравої творчої особистості.

Крім О.Т. Булдовського, у 1920 – 1921 рр. окремі курси фізичної географії в Полтавському педінституті, а після об'єднання в квітні 1921 р. – в Полтавському інституті народної освіти (ПНО) викладали ботанік Ніколаєв Валентин Федорович (7.08.1889, м. Слов'янськ – 26.02.1973, Харків) [2, 5]; геологію – зоолог і зоогеограф Гавриленко Микола Іванович (18.05.1889, м. Полтава – 14.01.1971, м. Полтава) [7]; і два професійні географи - Дубняк Кость Володимирович (15.05.1890, м. Миргород – 3.08.1948, Томська область), який вів курс землезнавства у 1920 р. [3] і Самбікін Михайло Митрофанович (9.05.1878 р., с. Бикові Хутори нині Биківського району Волгоградської області – 8.06.1968, м. Волгоград) – професор географії Полтавського педінституту ПНО, основоположник української агрометеорології, доктор географічних наук [10].

Нещодавно нами опублікована стаття з уточненням деталей створення й діяльності Полтавського історико-філологічного факультету (І-ФФ) [1].

Ініціативу з організації цього закладу вищої освіти у кінці літа 1918 р. взяло на себе полтавське товариство «Просвіта», головою якого був О.А. Левицький (одночасно – директор Учительського інституту). 11.09.1918 р. відбулися загальні збори полтавської «Просвіти», які схвалили перші кроки ради товариства із заснування І-ФФ. Офіційною датою урочистого відкриття історико-філологічного факультету є неділя 6.10.1918 р. (23.09 за старим стилем), а місцем відкриття – міський театр. На відкритті були присутні представники «Просвіти», міського та земського самоврядування, кооперації, професори Харківського університету, студенти. До речі, дата їхнього зарахування до складу І-ФФ вказана в залікових книжках раніше (27.08.1918), ніж офіційна дата його відкриття.

Лекторів-істориків умовно можна поділити на три групи: професори із Харківського університету, які час від часу групами приїжджали читати лекції й приймати «заліковий колоквіум»; російські вчені й громадські діячі, які рятувалися в Полтаві від голоду; місцеві українські педагоги.

До першої групи належать видатний історик Дмитро Іванович Багалій (1857 - 1932), який погодився читати в І-ФФ лекції з історії України; Віктор Олександрович Барвінський (1885 - 1940), дослідник козацької доби, архівіст; Євген Георгійович Кагаров (1882 - 1942), професор з історії древніх культур, етнограф, який пізніше недовго працював і в ПНО; Костянтин Едуардович Гриневич (1891 - 1970), викладач історії Стародавньої Греції; Василь Іванович Веретенников (1880-1942), історик Росії, архівіст, музеєзнавець; Євгеній Олександрович Черноусов (1869 - після 1934), дослідник історії Візантії, перший декан факультету; Микола Федорович Сумцов (1854 - 1922), видатний фольклорист, етнограф, літературознавець, музеєзнавець, якого, за спогадами В. Андрієвського, планували запросити на посаду ректора університету; мистецтвознавець Федір Іванович Шміт (1877 - 1937), професор з теорії мистецтва й історії Візантії; Степан Михайлович Кульбакін (1873 - 1941), фахівець із палеографії і давнього слов'янського мовознавства.

Приїжджали і недавні випускники Харківського університету на посадах доцентів І-ФФ: Стефан Андрійович Таранушенко (1898 - 1976), у майбутньому – відомий музейник і мистецтвознавець, та Майк Гервасійович Йогансен (1896 - 1937), поет, письменник, знавець багатьох мов, історик літератури).

Із Києва в кінці 1918 р. прибула Наталя Юстівна Мірза-Авакянц.

До числа біженців із великих міст Росії слід віднести молодого московського вченого Івана Федотовича Рибаківа (1890 - 1963), який із 05.1919 був лектором з історії Росії, з 08.1919 по 02.1920 – помічником декана (виконувачем його обов'язки), а з 02.1920 по 04.1921 – деканом цього факультету; викладача політекономії, демографа Івана Васильовича Лебединського (1888 - 1942).

Із Петрограда прибули Тетяна Олександрівна Богданович (1872 - 1942), – професор всесвітньої історії, популяризатор науки, публіцист із кола В.Г.Короленка і відома письменниця; історик християнської культури, завідувач наукової бібліотеки Микола Іванович Сагарда (1870 - 1943).

Місцеві кадри спочатку займали при харківських професорах становище помічників – обіймали посади доцентів, але вже впродовж першого року діяльності закладу їхня роль значно зросла. На факультеті викладали археолог, етнолог, мистецтвознавець Вадим Михайлович Щербаківський (1876 - 1957), філолог, етнограф Володимир Олександрович Щепотьєв (1880-1937).

За даними співробітниці І-ФФ і видавця Л.І. Кротевич, у 1918-1919 н.р. із 17 лекторів факультету було 9 харків'ян і 8 полтавців (лекції українською мовою читали 10 із 17-ти); а в 1919 - 1920 н.р. кількість

лекторів-харків'ян і полтавців була однаковою – по 10 (українською мовою викладали 13 із 20-ти).

Джерела та література

1. Булава Л.М. Історія історичної освіти // Історичний факультет Полтавсько-національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка : збірник матеріалів і біобібліографічні покажчики. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2018. С. 9–40.

2. Булава Л.М.О. Т.Булдовський і В. Ф. Ніколаєв – голови науково-навчальної ради Полтавського педінституту як колективного органу управління в 1920–1921 рр. / Л.М. Булава // Історична пам'ять. Полтава, 2013. Вип. 30-31. С. 164–169.

3. Булава Л.М., Шевчук С.М. Патріарх географічного краєзнавства Полтавщини – професор Кость Дубняк // Полтавщина – земля моя свята. Зб. наук. статей V обл. наук.-практ. краєзнавчої конференції учнівської молоді. Полтава: ТОВ “Фірма “Техсервіс”, 2014. С.9–19.

4. Корсаков С. Н. Тарасов Василий Никифорович // каныісторическогофакультетаТверскогогосударственногоуниверситета / С.Н. Корсаков, Е.А. Селунская. Тверь, 2012. С. 8–12.

5. Ніколаєв Валентин Федорович (1889-1974) : бібліогр. покажчик наук. праць за 1915-1993 рр. / уклад. В.М. Самородов, С.Л. Кигим, В.А. Вергунов, С.В. Нижник. – Полтава: Дивосвіт, 2017. 472 с.

6. Петренко І. М. Історик Наталія Мірза-Авакянц (1888–1940?): життя і наукова спадщина : монографія / І. М. Петренко. Полтава : ПУЕТ, 2014. 181 с.

7. Природознавець Микола Гавриленко: епоха та пам'ять / укладачі: Самородов В.М., Кигим С.Л. Полтава, 2009. 203 с.

8. Пустовіт Т.П., Булава Л.М. ДУЧИНСЬКИЙ Антонін Філаретович// Історичний факультет Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Полтава, 2018. С. 189–190.

9. Тарасов В.Н. В Полтавском учительском институте. (Из воспоминаний об А. С. Макаренко) // О педагогической деятельности А. С. Макаренко / Труды института теории и истории педагогики. Известия АПН РСФСР. Вып. 38. 1952. С. 143–150.

10. Шевчук С.М. САМБІКІН Михайло Митрофанович // Географічна освіта в Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г.Короленка: історія в особах, 1914 – 2014 роки: зб. статей регіон. наук. конф. / За ред. Л.М. Булави ; ПНПУ імені В.Г.Короленка. Полтава, 2014. С. 28-33.